ABDULLA QAHHOR ASARLARIDA IQTISODIY QARASHLAR VA JAMIYATDAGI IJTIMOIY TENGSIZLIK TALQINI

Abdukaxxorova Durdona Ilxomovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti 3-kurs talabasi
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20077552

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdulla Qahhor asarlarida iqtisodiy qarashlar hamda jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlik masalalarining badiiy talqini tahlil qilinadi. Tadqiqotda adibning “Anor”, “O‘g‘ri”, “Bemor” kabi hikoyalari asosida kambag‘allik, mehnat qadri va ijtimoiy tabaqalanish muammolari yoritilgan. Shuningdek, “Saxiylik” va “Qarsakbozlik” hikoyalari orqali iqtisodiy ong va isrofgarchilik masalalari ochib beriladi. Maqolada adib ijodining ijtimoiy-iqtisodiy mazmuni ilmiy yondashuv asosida tahlil qilinadi.

Kalit so’zlar: Abdulla Qahhor, iqtisodiy tengsizlik, kambag‘allik, ijtimoiy adolat, realizm, iqtisodiy ong, satira, mehnat qadri

Аннотация: В данной статье анализируется художественная интерпретация экономических взглядов и проблемы социальной неравенства в произведениях Abdulla Qahhor. На основе рассказов «Анор», «Вор» («O‘g‘ri»), «Больной» («Bemor») рассматриваются вопросы бедности, социальной дифференциации и ценности труда. Также через произведения «Щедрость» («Saxiylik») и «Аплодисменты» («Qarsakbozlik») раскрываются проблемы экономического сознания и расточительства. В статье даётся научный анализ социально-экономического содержания творчества писателя.

Ключевые слова: Абдулла Каххар, экономическое неравенство, бедность, социальная справедливость, реализм, экономическое сознание, сатира, труд.

Annotation: This article analyzes the artistic interpretation of economic views and social inequality in the works of Abdulla Qahhor. Based on the stories “Anor,” “The Thief” (“O‘g‘ri”), and “The Patient” (“Bemor”), the study examines issues of poverty, social stratification, and the value of labor. In addition, the stories “Generosity” (“Saxiylik”) and “Applause” (“Qarsakbozlik”) reveal problems related to economic awareness and wastefulness. The article provides a scientific analysis of the socio-economic content of the writer’s works.

Key words: Abdulla Qahhor, economic inequality, poverty, social justice, realism, economic awareness, satire, labor value

Kirish. Abdulla Qahhor o‘zbek adabiyotining yirik vakillaridan biri bo‘lib, uning asarlarida jamiyatdagi ijtimoiy va iqtisodiy muammolar chuqur aks ettirilgan. Uning hikoyalarida oddiy inson hayoti orqali katta ijtimoiy masalalar ochib beriladi. Zamonaviy iqtisodiy nazariyalar bilan qiyosiy tahlil qilish uning ijodini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi. Abdulla Qahhor (1907–1968) o‘zbek hikoyachiligining yangi bosqichini boshlab bergan, "kichik odamlar" hayoti orqali ulkan ijtimoiy muammolarni ko‘rsata olgan mahoratli adibdir. U 1907-yilda Qo‘qonda temirchi oilasida dunyoga kelgan bo'lib, otasining ish izlab qishloqma-qishloq ko‘chib yurishi sababli bolaligidanoq ijtimoiy qiyinchiliklarni o‘z ko‘zi bilan ko‘rgan. Qahhor hikoyalarida konflikt ko‘pincha oddiy maishiy voqea ortida yashiringan bo‘lsa-da, uning ildizlari chuqur ijtimoiy-iqtisodiy qatlamlarga borib taqaladi. U kichik detal orqali butun bir davrning ruhiy va iqtisodiy manzarasini aks ettirish mahoratiga ega edi. Abdulla Qahhor XX asr o‘zbek adabiyotining eng yirik namoyandalaridan biri, zamonaviy o‘zbek badiiy

nasrining va ayniqsa, hikoyachiligining yangi bosqichini boshlab bergan ulkan so‘z san’atkoridir. Uning ijodi o‘zbek adabiyoti tarixida badiiy soddalik va mazmun teranligining uyg‘unligi bilan alohida ajralib turadi.[1]

Bolalik va shaxsiyatining shakllanishi .1907-yil 17-sentabrda Qo‘qon shahrida temirchi oilasida dunyoga kelgan Abdullaning bolaligi ijtimoiy qiyinchiliklar va tinimsiz ko‘chib yurishlar bilan o‘tdi. Otasi Abduqahhor Jalilovning temirchilikdan oladigan daromadi ro‘zg‘orga yetmaganligi sababli, oila ish izlab Yaypan, Nursuh, Buvayda kabi Qo‘qon atrofidagi o‘nlab qishloqlarda sargardonlikda yashagan. Aynan mana shu bolalikdagi hayotiy tajriba, xalqning ichida bo‘lish va "kichik odamlar"ning dardu hasratini yaqindan ko‘rish adibning kelajakdagi ijtimoiy-psixologik qarashlariga poydevor bo‘ldi. Badiiy uslubi va falsafasi . Abdulla Qahhor ijodining o‘ziga xos xususiyati - kichik voqea orqali katta ijtimoiy-falsafiy masalalarni ochib bera olish mahoratidir. U Maksim Gorkiyning "kichik odamlar" an’anasidan ilhomlangan holda, jamiyatning quyi qatlamiga mansub oddiy dehqonlar, xizmatchilar va muhtoj kishilar taqdirini markazga qo‘ydi. Adibning uslubi hayotiylik, aniqlik va kuchli psixologik realizm bilan xarakterlanadi. G‘afur G‘ulom ta’riflaganidek, Qahhor prozasi tashqi tomondan sokin, ammo ichki dramatizm va ruhiy taranglikka boydir.[2]

Ijtimoiy-iqtisodiy muammolar talqini .Yozuvchining hikoyalarida konflikt ko‘pincha oddiy maishiy detallar ortida yashiringan bo‘lsa-da, uning ildizlari chuqur ijtimoiy tabaqalanish va iqtisodiy adolatsizlikka borib taqaladi. U o‘z asarlari orqali jamiyatdagi poraxo‘rlik, mansabdorlar zulmi va kambag‘allikning inson ruhiyatiga beradigan og‘ir zarbalarini ayovsiz fosh etadi. Shu bilan birga, Qahhor satirasi shunchaki kuldirish vositasi emas, balki hayotning ichki ziddiyatlarini ochib beruvchi kuchli ijtimoiy tanqid va ma’naviy uyg‘oqlikka chorlovchi quroldir. Ushbu maqolada Abdulla Qahhor hikoyalarida inson qadri, iqtisodiy tengsizlik va ijtimoiy adolat masalalarining badiiy talqini, shuningdek, adibning kichik detal orqali ulkan ijtimoiy xulosalar chiqarish mahorati tahlil etiladi.

Asosiy qism. Abdulla Qahhor asarlarida kambag‘allik, ijtimoiy tengsizlik va mehnat muammolari real voqealar orqali yoritiladi. Uning hikoyalarida insonlarning iqtisodiy ahvoli va jamiyatdagi o‘rni muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tahlil iqtisodiy nazariyalar bilan uyg‘un holda ko‘rib chiqiladi.

"Anor" hikoyasi iqtisodiy muammolarning inson ruhiyati va oilaviy munosabatlarga ta’sirini tahlil qiluvchi eng kuchli asarlardan biridir. Hikoyadagi anor obrazi shunchaki fizik ehtiyoj emas, balki ijtimoiy adolatsizlik va inson qadr-qimmatining iqtisodiy sharoitga bog‘lanib qolganining ramziy ifodasidir. Psixologik bosim: Kambag‘al otaning bozorda anor narxini eshitgach, o‘zining moddiy imkoniyatsizligidan uyalishi, qo‘llarining titrashi va ovozidagi ohista ohang kambag‘allikning inson sha’niga beradigan og‘ir zarbasi sifatida tasvirlanadi. Lisoniy aks: Asarda boy kishiga nisbatan ishlatilgan "serpul odam" birikmasi jamiyatdagi iqtisodiy tabaqalanishning lisoniy va ijtimoiy aksidir. Ramziy ma’no: Anorning qattiq po‘stlog‘i ostidagi donalar inson ehtiyojlarining ko‘pligini va iqtisodiy ne’matlarga erishish qiyinligini anglatadi.[3]

Shuningdek, adib asarlarida ijtimoiy adolatsizlik va tizimli muammolar asosan “O‘g‘ri” va “Bemor” asarlarida namoyon qilgan . Qahhor hikoyalarida ijtimoiy nochorlik ko‘pincha tizimli adolatsizlik bilan yonma-yon keladi.

“O‘g‘ri”hikoyasi aynan aholining ijtimoiy muhitini dolzarb muammolar asosida tasvirlab bergan. Birgina ho‘kizi o‘g‘irlangan Qobil boboning fojiasi orqali mustamlaka davridagi poraxo‘rlik va oddiy xalqning huquqsizligi fosh etiladi. Ho‘kiz bu yerda shunchaki jonivor emas, balki dehqon uchun mehnat va yashash ramzidir. Mansabdorlarning Qobil boboni yordam berish bahonasida yanada talashi jamiyatdagi iqtisodiy zulmning badiiy modelidir.[4]

“Bemor”asarini o’qir ekansiz, adib so’z yordamida insonning qalbida mujassam bo’lgan ko’z yoshlarni chiqara oladi. Sotiboldining xotinini davolatish uchun doktorxonaga borishga moddiy imkoniyati yo‘qligi sababli irim-sirimga murojaat qilishi jamiyatdagi loqaydlik va

qashshoqlikni ko‘rsatadi. Doktorxona kambag‘al uchun "oq podshoning surati solingan 25 so‘mlik pul" sifatida gavdalanishi tizimli iqtisodiy tabaqalanishni anglatadi.

Adib asarlarini o’qir ekanmiz ,uning asarlarida iqtisodiy ong tanqidi va satirik talqin mujassam qilingan . Nafaqat muhtojlikni, balki jamiyatdagi iqtisodiy mas’uliyatsizlikni ham keskin tanqid qilgan. “Saxiylik” va “Qarsakbozlik” kabi ushbu hikoyalarda soxta obro‘ orttirish yo‘lidagi isrofgarchilik, byurokratik ko‘zbo‘yamachilik va samarasiz "faollik" fosh etiladi. Qahhor iqtisodiy ongni ongli qarorlar va tejamkorlik orqali namoyon bo‘lishini uqtiradi. “Kartina” hikoyasida jamiyatdagi byurokratiya, rasmiyatchilik va soxta ko‘rsatkichlar ortidan quvish tanqid qilinadi. Asarda inson hayoti va real muammolar e’tibordan chetda qolib, quruq raqamlar va hisobotlar ustuvor bo‘lib qolgan tizim fosh etiladi. Kundalik hayotdagi hisobotbozlik va insoniy iztirob fonida keltirilgan quruq raqamlar ("yuz o'n ikki ming daromad") jamiyatdagi ma’naviy sovuqlikni fosh etuvchi satirik vositadir.[5]

Xulosa. Abdulla Qahhor asarlari jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy dardlarini tahlil qiluvchi ko‘zgudir. U ijtimoiy tengsizlikni shunchaki tasvirlamaydi, balki uning ildizlarini inson psixologiyasi va tizim muammolari bilan bog‘liq holda ochib beradi. Adibning insonparvarlik g‘oyalari, adolat va iqtisodiy mas’uliyat haqidagi qarashlari bugungi bozor iqtisodiyoti sharoitida ham o‘z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Xulosa qilib aytganda, Abdulla Qahhor ijodi nafaqat badiiy, balki ijtimoiy-iqtisodiy mazmuni bilan ham ahamiyatlidir. Uning asarlarida ko‘tarilgan muammolar bugungi kunda ham dolzarbligini saqlab qolmoqda. Yuqoridagi tahlillar asosida quyidagi ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

Birinchidan, Abdulla Qahhor ijodini fanlararo yondashuv asosida**,** ya’ni adabiyot va iqtisodiy fanlar kesishmasida o‘rganish zarur. Bu usul adib asarlaridagi ijtimoiy-iqtisodiy mazmunni yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

Ikkinchidan, oliy ta’lim muassasalarida Qahhor asarlarini o‘qitishda faqat badiiy tahlil bilan cheklanib qolmasdan, ularni iqtisodiy, ijtimoiy va psixologik nuqtai nazardan kompleks o‘rganish tavsiya etiladi. Bu talabalarda keng qamrovli fikrlashni shakllantiradi.[6]

Uchinchidan, Qahhor hikoyalarida ko‘tarilgan kambag‘allik, ijtimoiy tengsizlik va mehnat qadri kabi muammolarni zamonaviy iqtisodiy jarayonlar bilan qiyosiy tahlil qilish ilmiy tadqiqotlar samaradorligini oshiradi.

To‘rtinchidan, adib asarlaridagi iqtisodiy g‘oyalar asosida yoshlar o‘rtasida iqtisodiy ong va moliyaviy savodxonlikni oshirishga qaratilgan ta’limiy loyihalar ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

Beshinchidan, Qahhor ijodini kengroq targ‘ib qilish uchun uning asarlari asosida zamonaviy media mahsulotlar (video, infografika, podkastlar) yaratish tavsiya etiladi. Bu adib g‘oyalarining yosh avlodga yetib borishini ta’minlaydi.

Bundan tashqari, adibning satirik uslubi orqali iqtisodiy ongsizlik, isrofgarchilik va byurokratik kamchiliklar tanqid qilinadi. Bu esa Qahhor ijodining nafaqat tasvirlovchi, balki tarbiyaviy va ijtimoiy islohotga undovchi xususiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Uning asarlarida ilgari surilgan insonparvarlik, adolat va halollik g‘oyalari bugungi bozor iqtisodiyoti sharoitida ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Shu bois, Abdulla Qahhor ijodini iqtisodiy yondashuv asosida o‘rganish nafaqat adabiyotshunoslik, balki iqtisodiy fanlar uchun ham muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Kelgusida bu yo‘nalishda chuqurroq tadqiqotlar olib borish, adib asarlaridagi iqtisodiy qarashlarni zamonaviy iqtisodiy modellar bilan qiyosiy tahlil qilish ilmiy natijalarni yanada boyitishi mumkin.Umuman olganda, Qahhor ijodi jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni anglash, ularni tahlil qilish va yechim izlashda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kodirova S. K. Abdulla Qahhor hikoyalarida ijtimoiy-iqtisodiy ziddiyatlarning badiiy talqini. // IQRO, 2026.
2. Ne’matova D. Sh. Abdulla Qahhorning “Anor” hikoyasi misolida iqtisodiy tengsizlikning oila muhitiga ta'siri. // Ilm fan xabarnomasi, 2025.
3. Esenbayev N. N., Burxanova S. T. Abdulla Qahhorning “Anor” hikoyasida iqtisodiy muammolar talqini. // Yangi O'zbekiston, yangi tadqiqotlar jurnali, 2026.
4. Abdulla Qahhor. // Vikipediya ma'lumotlari.
5. Xo‘jaqulova S. I. Abdulla Qahhor hikoyalarida yozuvchi uslubi va mavzu tanlash darajasi. // Qo'qon DPI Ilmiy xabarlari, 2026.
6. Dilmurodov J. U. “Saxiylik” va “Qarsakbozlik”: Qahhor satirasida iqtisodiy ong tanqidi. // Ta’lim, tarbiya va innovatsiyalar, 2024.
7. Khajiboyeva F. The Poetics of Satire and Irony in Abdulla Kahhor’s Short Stories. // inScience, 2025.
8. Nafasov O‘. S. Adib qalamida ijtimoiy tengsizlik va insoniy adolat. // Yangi O'zbekiston, yangi tadqiqotlar jurnali, 2025.
9. Mardonova S. N. Abdulla Qahhor hikoyalarida evfemizmlarning qo'llanilishi. // Yangi O'zbekiston, yangi tadqiqotlar jurnali, 2024.